

Gilbert Achcar: Revolutionen har bara börjat

Den revolutionära processen fortsätter över hela regionen. Ingen vet hur arabvärlden kommer att se ut om sex månader... Men vi har gått igenom en väldigt lång natt, och saker och ting har bara börjat att förändra sig. (Marwan Tahtah)

[Intervju från Al Akhbars engelska webbplats (english.al-akhbar.com), 24 augusti 2011.]

Dima Charif: Olika ord har använts för att beskriva vad arabvärlden har upplevt sedan början av året: revolution, uppror, folklig revolt, protester, etc. Vilken beskrivning tycker du passar bäst?

Gilbert Achcar: Det har diskuterats en hel del vad man ska kalla det som händer, vare sig vi talar om regionen i sin helhet eller de länder där det blivit framgångar, nämligen Tunisien och Egypten. Till och med i de länderna finns det faktiskt de som protesterar mot att använda ordet "revolution", eftersom det ger intryck av att regimen störtades i överensstämmelse med folkets önsknings, när det i själva verket inte var så. Bara regimen ledare och de mest despotiska och korrumperade figurerna avlägsnades. Men regimen grundstomme lever kvar. Jag tror att det bästa sättet att beskriva det som händer idag är "en revolutionär process". Denna term förklarar också vad som händer i Egypten och Tunisien. Det skedde verkligen revolutioner där med massaktioner som uppnådde otvetydiga framgångar, även om de inte ledde till någon övergripande förändring av regimen. De är trots det viktiga segrar och processen fortsätter i båda länderna. Egyptierna gjorde rätt i att namnge sin revolution efter det datum då den började, "25 januari-revolutionen". Det var datum för en massdemonstration, inget annat, och som sådan ingen större bedrift. Men det var startdatum för en process som fortfarande pågår och vars öde man nu strider om.

DC: Vilka driver enligt din uppfattning på revolutionen: de marginaliserade, den nationella borgarklassen, arbetarna?

GA: Situationen skiljer sig åt mellan olika länder. I Egypten, Tunisien och på andra ställen finns det en bred samhällslig front som är mot två viktiga kännetecken: despotism och korruption. Alla är överens mot dessa två aspekter. Det är anmärkningsvärt att massrörelserna i länder där det finns korruption men mindre despotism inte har haft samma kraft som när de förenats mot både despotism och korruption, som i Egypten och Tunisien. Det gäller till exempel Marocko. Där finns ingen överväldigande känsla av politiskt förtryck eftersom kungen inledde en del demokratiska förändringar och lättade på en del frihetsrestriktioner, om än i begränsad omfattning. Direkt efter att protesterna hade inletts tillkännagav han ett antal reformer. Alltså saknar protesterna som kräver politiska förändringar och en konstitutionell monarki den styrka som finns i Egypten och Tunisien.

... Massorna som drabbats av social orättvisa och fattigdom gick ut på gatorna tillsammans med mer välbeställda samhällsgrupper som var mer intresserade av att göra slut på despotismen. Dessa samhällsgrupper är liberala i politisk mening. De kan vara för sociala reformer och mot den nyliberala ekonomiska politiken, men de strävar framförallt efter en viss grad av demokrati och frihet som de anser vara lämplig för vår tid. De är förespråkare av ett modernt samhälle.

Största delen av rörelsen utgörs av en mycket bred massa av marginaliserade, fattiga och arbetslösa som ogillar korruptionen och samhällets status quo och som inser att det finns ett samband mellan despotismen och korruptionen. I denna front ingår vänstern och arbetarrörelserna. De bidrog kraftigt i Tunisien såväl som Egypten, där mobiliseringen av arbetarrörelsen påskyndade Mubaraks fall.

Störtandet av Mubarak samlade således ett brett spektrum av krafter, från yttersta vänstern till yttersta högern. Men när han väl hade avlägsnats utvecklades nya politiska grupperingar, där muslimska brödrskapet och salafistiska religiösa strömningar stöder de väpnade styrkornas högsta

råd och meningsskiljaktigheter uppstår med de andra krafterna – vänstern och liberalerna – om den framtida statens utformning.

DC: *Vad vill USA med arabrevolutionerna? Befinner de sig bakom tåget, ombord eller framför det?*

GA: USA befinner sig definitivt inte framför tåget. Washington och deras allierade den sionistiska staten var och är fortfarande ytterst oroad över förändringarna i arabvärlden. Från israelisk press känner vi också till att de till och med är bekymrade över den syriska regimen, för den ger i alla fall ett visst mått av stabilitet. Men USA blev inte helt överraskade av vad som hände. Det var uppenbart av Wikileaks telegram. De känner till vad som händer, speciellt regimernas korrupktion. De vet att de har att göra med despotiska regimer, men det är deras skyddslingar. De har inga illusioner om att sådana regimer kan vara för evigt, och de vet att det finns ett folkligt missnöje.

Under George W Bush gav sig USA ut för att vara förkämpe för demokratiska förändringar i regionen eftersom de behövde en förevändning för att ockupera Irak sedan lögnen om massförstörelsevapen hade blivit avslöjad. 2005 sattes deras arabiska allierade under starkt tryck för att åstadkomma några kosmetiska demokratiska reformer som gjorde det möjligt för Bushadministrationen att hävda att de menade allvar med sitt initiativ. Washington lyckades få sina saudiska allierade att hålla kommunalval för första gången på 30 år – bara för män och bara för hälften av platserna. De pressade Mubarak att hålla parlamentsval med ett minimum av trovärdighet och han gav med sig, och lät muslimska brödraskapet få 20% av platserna. Alltså skickade han tillbaka sitt vanliga budskap: om ni vill ha verkliga val så kommer ni att få islamistiska grupper som är mot er politik. Det stärkte den linje som tidigare hade varit förhärskande i Washington: att tal om demokrati är ett bra ideologiskt vapen som USA och dess allierade kan använda, men inte i Mellanöstern där fiendtligheten mot USA är intensiv, inte minst på grund av deras stöd till Israel.

Washington avskräcktes av Mubaraks planer på ärftlig tronföljd och hans upphävande av den begränsade demokratisering han hade gått med på, och de blev definitivt irriterade över det totala valfusket 2010. När USA insåg att Mubarak inte längre var användbar och att det skulle hota amerikanska intressen om han blev kvar vid makten, uppstod spänningar mellan Kairo och Washington. Så när proteströrelsen började, och efter att ha dragit lärdom av Tunisien, var inte Washington helt rådlösa. De uppmanade armén – den egyptiska deltagare som är mest organiskt knuten till USA, eftersom den får understöd av dem – att hålla sig utanför skärmytslingarna. USA-administrationens uttalanden som hyllade protesternas fredliga natur var meddelanden till den egyptiska armén att låta bli att delta i förtrycket. Om armén hade deltagit så kunde den ha splittrats och blivit mindre förmögen att hantera perioden efter Mubarak. Washingtons upprepade uppmaningar till en ”ordnad övergång” betydde i själva verket: ”Vi är för en demokratisk överföring av makten så länge vår viktigaste allierade har fast kontroll.” Det är det turkiska scenariot från 1980-talet: en fredlig övergång till en civil stat under arméns övervakning, där armén behåller sin övervakningsfunktion och kan ingripa om de strategiska intressena skulle hotas.

Idag börjar USA bli andfådd av att springa efter tåget, men den försöker ändå hålla kontrollen över saker och ting. Det klaraste exemplet är interventionen i Libyen. Efter att muren av rädsla hade brutits i Tunisien och Egypten uppstod där en folklig revolt. Men Libyen är en oljestat och det är allvarliga saker för västimperalismen, det vill säga USA och dess allierade. Följaktligen syftade interventionen till att hjälpa upp västländernas profil som deltagare i och anhängare till förändringar i arabvärlden, på samma gång som det skulle göra det möjligt för dem att kidnappa upproret och hålla tillbaka det. Väst var lättade över att demonstranterna i Tunisien och Egypten inte mobiliserades kring paroller som riktades mot USA och Israel. De tolkade det som ett politiskt symptom, men det var ett misstag. Anledningen till att dessa paroller inte fördes fram var inte att den överväldigande majoriteten av demonstranterna inte stödde dem, utan bara att det som prioriterades var att bli av med den lokala despotismen. Under årtionden hade folk blivit vana vid att deras regimer åberopade nationella ideal för att tysta folkliga protester.

I Libyen finns ingen institution som den egyptiska armén som kan utnyttjas för en relativt fredlig överföring av makten, och därmed tog väst beslutet att ingripa militärt. Under den libyska revoltens första veckor reste den parollen ”nej till utländsk intervention”, och till och med nu efter att ha tagit sin tillflykt till stöd utifrån avvisar den fortfarande intervention på marken. Men västmakterna vill inte att Gaddafis regim ska falla innan de vet vad som kommer att ersätta den. Alla inser att NATO:s intervention framförallt motiveras av oljan. Även de libyska rebellerna vet det. Väst kommer inte att beväpna dem, de begränsar deras militära aktioner och de dikterar villkoren för dem. Men när väl regimen, eller det som återstår av den, faller kommer inte väst att kunna kontrollera händelseutvecklingen utan närvaro på marken. Till skillnad från Egypten och Tunisien kommer regimens fall i Libyen att innebära att den existerande statsapparaten löses upp. Den största skillnaden mellan Tunisien och Egypten å ena sidan och Libyen och Syrien å den andra är att regimerna i det sistnämnda fallet har omorganiserat de väpnade styrkorna så att deras centrala delar är direkt knutna till de härskande familjerna. Det går inte att upprepa scenarierna i Tunisien och Egypten, där etablissemangen kunde överleva utan familjen och förkasta den. I Libyen och Syrien skulle regimens sammanbrott orsaka ett massivt institutionellt tomrum.

DC: *Räknar du med en islamistisk framtid för regionen efter regimernas fall? Kan den nuvarande turkiska regeringsmodellen passa arabstaterna?*

GA: De senaste turkiska erfarenheterna grundar sig på tre beståndsdelar som inte finns någonstans i arabvärlden: en sekulär tradition som företräds av armén, en (i viss mån) demokratisk konstitution, och ett parti som brutit med en fundamentalistisk islamistisk rörelse och genomgått en djupgående omvandling. Det turkiska Rättvis- och utvecklingspartiet (AKP) är ett konservativt parti som försöker kombinera det islamiska arvet med ett modernt samhälle. Det är mer besläktat med de kristdemokratiska strömningarna i Europa. Så på vilka grundvalar skulle vi kunna anamma en turkisk modell? Ta Egypten, till exempel. Armén är inte en institution som försvarar sekularisering. Muslimska brödrskapet är ett i alla avseenden fundamentalistiskt parti, vars paroll är ”Islam är lösningen”. För att en turkisk modell ska kunna ta form skulle det behövas ett moderniserande islamiskt parti, inte ett parti som bara är en politisk fasad för det existerande brödrskapet som frihets- och rättvisepartiet. Det skulle kunna skapas av grupper som splittrar sig ur muslimska brödrskapet, speciellt bland dess yngre medlemmar. Vad gäller den egyptiska armén så har den ända sedan Sadats dagar haft en benägenhet att använda religionen som ett ideologiskt knep för att dölja sina många fel och brister. Vi kan faktiskt befinna oss närmare en pakistansk modell – en allians mellan militären och fundamentalisterna – än en turkisk.

Men det är ingen idé att spekulera om vart saker och ting kommer att leda, ty processen är ännu i sin linda och det kan ta år av upp- och nedgångar innan den avgörs. Hur och vilken sorts stabilitet som till sist kommer att uppnås beror på de varierande styrkeförhållandena. Uppenbart är dock att regimen i fallet Egypten överlever genom att det militära etablissemangen fortfarande kontrollerar makten, att den ekonomiska och samhällsordningen bevaras, och att man behåller regimens personal (annat än några få figurer som utgör toppen på isberget och ställs inför rätta). När demokratin tog ett djupt grepp om arabvärlden, och i frånvaron av USA-vänliga politiska krafter med ett folkligt stöd, drog Washington slutsatsen att de var tvungna att vinna över de spelpjäser som existerade. Mest ideologiskt öppna till ett kompanjonskap med USA är muslimska brödrskapet. Både Qatar och Turkiet är indragna i medlingar i denna fråga.

Vi bevittnar alltså inledningen på en allians mellan Washington och muslimska brödrskapet. Rörelsens uttalanden har blivit mer återhållsamma gentemot Washington och Israel än vad de brukade vara. Armén och muslimska brödrskapet har samarbetat, och de senare har försäkrat att de inte strävar efter att gripa makten utan bara delta i regeringen. Således vänds ett nytt blad i Washington. Vi har också sett en klar förändring i den officiella amerikanska linjen mot muslimska brödrskapet. Samarbetet i Egypten påverkar direkt de palestinska försöken till uppgörelser. Den palestinska myndighetens president Mahmoud Abbas kunde inte ha vidtagit åtgärder som att försonas med

Hamas stick i stäv mot Washington. Till syvende och sist får vi inte glömma att muslimska brödrskapet samarbetade intimt med USA och dess underrättelsetjänst på 1950- och 1960-talen.

Under två årtionden efter Al Nakba 1948* dominerades de folkliga aktionerna av den arabiska nationalistiska rörelsen under olika täckmantel. Nederlaget 1967 undergrävde den nationalistiska strömningen, och under 1970-talet såg vi en radikal vänster växa fram, som dock inte lyckades säkra sig en dominerande ställning. Den fundamentalistiska strömningen var också på uppgång under denna övergångsperiod, och arabregimerna använde den för att gå mot vänstern, ofta med det saudiska kungadömet som finansär av de islamistiska rörelserna. Så kom den iranska revolutionen 1979, som visade att den religiösa strömningen kunde utvecklas i västfientlig riktning och därmed utgöra ett hot mot västliga intressen. Denna förändring satte igång en politisk svängning i regionen. USA försökte göra skillnad mellan sunni- och shiamuslimer, vilket syns i i dess fortsatta samarbete med sunnitiska fundamentalister i Afghanistan. Men efter invasionen av Kuwait ledde de sunni-muslimska rörelsernas inställning till en brytning mellan dem och både det saudiska kungadömet och USA. Ändå har den religiösa strömningen dominerat under tre decennier, från och med den iranska revolutionen fram till idag.

Sedan 2009 har det funnits tecken på att denna period är på väg att ta slut och att en ny inleds. 2009 störtade den iranska modellen ner i kris och möttes av folkliga protester. Samtidigt förebådade uppsvinget för klasskampen och arbetarrörelsen speciellt i Egypten, och de skärpta sociala konflikterna i flera länder som Tunisien och Marocko, vad som komma skulle. De religiösa strömningarna undviker den sortens kamp, som stämmer dåligt överens med deras natur och program. Det var viktiga tecken.

Idag är vi väg in i ett nytt politiskt skede, men det är en övergångsperiod där tre krafter kämpar om ledningen över de folkliga aktionerna. För det första har vi den religiösa strömningen, som har vunnit på de senaste händelserna. Men nu är de begränsade till att vara en kraft bland andra i rörelsen, efter att tidigare ha varit praktiskt taget den enda oppositionen. Den andra kraften är en ny sorts liberal strömning, som består av medelklasser snarare än kapitalister, huvudsakligen yrkesutbildade, studenter, arbetslösa akademiker och intellektuella som är reformister i social mening. Dessa grupper organiseras inte i ett enda parti utan bildar ett nätverk som har ett visst mått av sammanhållning. Den tredje kraften är arbetarrörelsen och en samling allierade vänstergrupper. Tillståndet för vänstern varierar från ett land till ett annat. Den spelar en viktig roll i Tunisien men mindre i Egypten.

Vi upplever en revolutionär process och kan inte förutsäga dess framtid. Men medan folk under flera år har tänkt sig att regionen bara kunde skakas om av religiösa grupper, så är det nu tydligt att andra krafter kan tävla med dem om ledningen över de folkliga aktionerna.

DC: *Kan Israel tolerera alla dessa folkliga omvälvningar och revolutioner?*

GA: När den nationalistiska strömningen uppstod och radikaliserades på 1960-talet bad det saudiska kungadömet amerikanerna att lämna sin flygbas i Dhahran för att avvärja påtryckningar från denna strömning. Som ersättning för sin truppavmarsch från Persiska viken bildade USA en militär allians med Israel. Den sionistiska statens ställning som central allierad till USA stärktes efter dess seger 1967, och den iranska revolutionens seger ökade Israels betydelse ytterligare. Denna situation fortsatte fram till Iraks invasion av Kuwait 1990, som gav USA ett gyllene tillfälle att iscensätta en militär återkomst i regionen. Följaktligen minskade Israels värde.

På den tiden ansåg Washington det nödvändigt att lösa den palestinska frågan, som underblåste oviljan mot dem. 1991 följde en period av aldrig tidigare skådat tryck och spänning mellan Washington och Tel Aviv. Madridkonferensen sammankallades och två år senare undertecknades Osloavtalet.

* **Al Nakba**, "Den stora katastrofen", är palestiniernas benämning på det arabisk-israeliska kriget 1948 som ledde till att invånarna fördrevs och flyttades från de områden i Palestina som kom att bilda staten Israel – öa.

Men dess begränsningar blev snart uppenbara, och i och med den andra intifadan 2000 sades det i själva verket upp.

Angreppen den 11 september 2001 återställde helt och fullt värdet på Washingtons sionistiska allierade. I och med USA:s misslyckande i Irak fick Israel sedermera fria händer i regionen. De revolutioner vi nu ser är förvisso en källa till oro för Israel. Men när nu samtliga arabiska regimer vacklar betraktar den sionistiska staten dem också som en förstärkning av deras ställning som en stabil klippa ur de amerikanska intressenas synvinkel.

DC: *Vad finns det för realistisk lösning på krisen i Syrien?*

GA: På grund av det omänskliga förtrycket har ärlig talat utsikterna för en fredlig överföring av makten minskat med tiden. Det har skapat en hel del fientlighet mellan en stor del av folket och regimen. Det militära etablissemangets inblandning i förtrycket har på samma gång gjort att dess ledare har ett starkt intresse av att hålla fast vid regimen: om den faller betyder det att de hamnar inför rätta. Jag ser ingen reträttväg för regimen. Den har ökat förtrycket och det har polariserat situationen. Vi har sett att när inledande krav på reformer har mötts med ett hårt förtryck så har de förvandlats till krav på förändringar av regimen. När regimerna har agerat listigare, som i Marocko och Jordanien, har kraven begränsat sig till reformer. I Syrien idag är det minsta proteströrelsen kan acceptera att den existerande konstitutionen rivs upp och att det genomförs fria val. Men jag kan inte se att den syriska regimen kan gå med på det. Om Assad hade fortsatt med de reformer som han påbörjade direkt efter att han tillträdde sitt ämbete så kunde han ha undvikit den nuvarande situationen. Jag ser bara två framtidsperspektiv för Syrien: antingen att den blodiga regimen överlever med hjälp av mer våld och förtryck eller inbördeskrig. Regimen skulle kunna falla samman som resultat av att dess beväpnade organ imploderar. Om det skulle ske så blir det inbördeskrig.

Den revolutionära processen fortsätter över hela regionen. Ingen vet hur arabvärlden kommer att se ut om sex månader. Alla möjligheter ligger öppna och en del av dem är förvisso skrämmande. Men vi har gått igenom en mycket lång natt, och saker och ting har bara börjat att förändra sig.

(Översättning från engelska, Göran Källqvist.)